

jaar twee keer werd losgelaten, maar in februari 1954 te La Nouvelle, Aude, Frankrijk, werd gedood (Leiden 271370). Zo zien wij dat eendenkooien, waar eenden van verschillende soorten in de hand kunnen worden genomen, behalve voor het onderzoek naar gewichten en afmetingen van de vogels, voor het onderzoek

naar ziekten en ziektepercentages en naar het percentage dat lood inheeft, ook van belang kunnen zijn voor het onderzoek naar de geaardheid van het oriëntatievermogen en het gedrag dezer dieren. Het laatste vooral in die tijd, dat zij in het open veld anders maar moeilijk zijn te benaderen.

L i t t e r a t u u r

1. F. W. Rappard. De Korverskooi op Texel. Een natuurreservaat van internationale betekenis. De Levende Natuur 67, (1964), 1, pp. 1-9. Zie ook de bij dat artikel genoemde literatuur.
2. The Wildfowltrust. Monograph of the Nature Conservancy number 3. Wildfowl in Great Britain. A survey of the winterdistribution of the Anatidae and their Conservation in England, Scotland and Wales. London 1963.

De natuurgebieden in de Ooypolder bij Nijmegen

H. SCHIMMEL en B. BEIJK.

(Natuurbeschermingsconsulentschap „Gelderland” van het Staatsbosbeheer)

Wanneer we spreken over natuurgebied of natuurreservaat, dan zijn we in de eerste plaats geneigd om te denken aan die elementen in een landschap die „door de natuur zijn gevormd”. Dichterlijk aangelegde figuren plegen in dit verband nog wel eens het woord „maagdelijke” terreinen te gebruiken.

Wanneer we echter deze norm strikt aanhouden moeten we constateren dat er in Nederland, behoudens misschien wat buitendijkse gelegen aanwassen, als slik- en zandplaten voor de kust, geen „natuurgebieden” meer voorkomen.

De mens heeft gedurende vele eeuwen het landschapsbeeld zo ingrijpend beïnvloed, dat we nauwelijks meer een vierkante meter grond kunnen aanwijzen waarop die invloed niet merkbaar is. Dit proces is al

vroeg in de historie begonnen, toen de zwervende nomade zijn levenswijze ging veranderen en zijn hoofdmiddel van bestaan, de jacht, verliet om op landbouw en veeteelt over te stappen.

Hiermede was de aanval op de natuur begonnen. Letterlijk — te vuur en te zwaard — heeft de mens de natuur aan zich trachten te onderwerpen. En al werd dat vuur eerst moeizaam uit twee stukken silex geslagen, en was de eerste bijl van steen... de werking was er niet minder om. De overgang van vuistbijl naar de eerste primitieve ploeg was een reuzensprong; die van ploeg naar bulldozer slechts een sprongetje...

Door kaalkap, brand en rooibouw zijn al vroeg in de geschiedenis onze oudste heidevelden ontstaan; zonder overdrijving

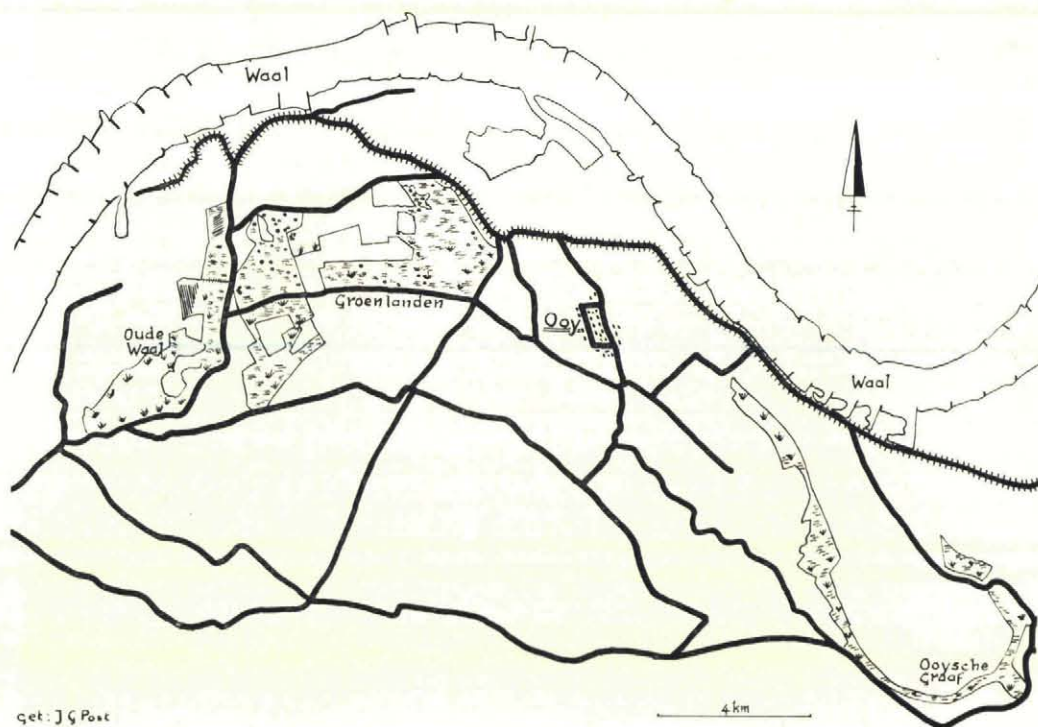

Fig. 1. Overzichtskaartje van de natuurgebieden in de Ooypolder bij Nijmegen.

kunnen we het heidelandschap „het oudste type weiland” van West-Europa noemen. Het winnen van turf heeft in de loop der eeuwen het aanzijn gegeven aan de grote plassen zoals die van Noordwest-Overijssel, de Vechtstreek, de Friese meren.

In het verleden, toen de menselijke ingreep veelal met primitieve middelen plaats vond, heeft de „aantasting” van het oude oerlandschap vaak verrijkend gewerkt. Naarmate echter de techniek voortschreed maakte deze verrijking, deze differentiatie in het landschap, plaats voor egalisatie en verarming.

Er hebben ook in het recent verleden echter werkzaamheden plaats gevonden die verrijkend hebben gewerkt. Ook heden

ten dage kunnen door ontgrondingen, kleiwinning en leem graven zeer merkwaardige milieus ontstaan, die niet zozeer spreken tot het „grote publiek”, maar die desalniettemin van grote betekenis blijken te zijn voor flora en fauna (5).

Het komt gelukkig nog wel eens voor dat tengevolge van het delven van klei of leem, het graven van zand in biologisch opzicht een verrijking van het landschap plaats vindt. Wanneer een zand- of kleigroeve na beëindiging van de werkzaamheden niet, zoals vaak te doen gebruikelijk, wordt volgestort met puin, stadsvuil of ander afval, dan gebeurt het wel eens dat de oorspronkelijk kale bodem begroeid raakt met interessante vegetaties. Verdere successie kan soms leiden tot bosvorming of

bij hogere waterstanden tot moerassen die levensmogelijkheden bieden aan verschillende organismen, planten zowel als dieren.

Ook de waterplassen die op deze manier zijn ontstaan vormen, indien niet te diep, gezochte pleisterplaatsen voor waterwild, niet alleen in het zomerseizoen voor de broedvogels, maar ook gedurende de trek-tijd, wanneer duizenden wintergasten tijdelijk gastvrijheid en voedsel zoeken op onze binnenwateren.

Zo blijkt dat niet elk menselijk ingrijpen tot verarming *b e h o e f t* te leiden.

In het complex natuurgebieden, waarvoor we in dit artikel Uw aandacht vragen, vormen de „Groenlanden” in de Ooypolder een voorbeeld van een dergelijke verrijking ten gevolge van recent menselijk ingrijpen. De „Oude Waal” en de „Ooysche

Graaf” daarentegen vertonen een meer „natuurlijk” karakter, al zijn ze, wat hun ontstaan en verdere ontwikkeling betreft, toch in zekere mate door de mens beïnvloed (dijkaanleg en daarop gevolgde dijk-doorbraak, bochtafsnijding van de rivier, extensieve cultuurmaatregelen etc.).

In de „Groenlanden” zijn botanisch gezien vooral die terreingedeelten van belang, waar men de klei heeft weggegraven tot op het onderliggende rivierzand. Hierdoor is een bodemtype ontstaan dat des winters vrijwel permanent onder water staat, doch des zomers vaak oppervlakkig uitdroogt.

De waterstanden rijzen en dalen met de rivierstanden van de Waal. Deze situatie is in ons land slechts van een klein aantal plaatsen bekend. Bij Vleuten kennen we aan de Bijleveld een soortgelijk terrein.

Fig. 2. *Gezicht op de Oude Waal.*

Fig. 3. *Zandput in de Groenlanden.*

ten westen van Buren, bij Maurik en in de omgeving van Asperen komen eveneens vergelijkbare situaties voor.

Op de betrekkelijk kalkrijke zandgrond, met zijn sterk wisselende waterstanden, hebben zich begroeiingen gevestigd, die verscheidene merkwaardige plantesoorten herbergen.

Ook de beide andere gebieden, de „Oude

Waal" en de „Ooysche Graaf" zijn vegetatiekundig en floristisch beschouwd van nationale betekenis, terwijl ze ook in ornithologisch opzicht befaamd zijn in den lande.

Daarbij dient nog te worden gewezen op het verband dat bestaat tussen het gestuwde heuvelcomplex van het „Rijk van Nijmegen" en de hier beschreven moeras-

terreinen. Voor bepaalde vogelsoorten die in deze bossen broeden vormen de terreinen in de Ooypolder belangrijke voedselgebieden. Zo werd bijvoorbeeld meermalen geconstateerd dat Bosuilen vanuit de heuvels overstaken naar de polder.

Hieronder zal per object nader worden ingegaan op de waarde welke de onderhavige natuurgebieden vertegenwoordigen in floristisch, vegetatiekundig, ornithologisch en landschappelijk opzicht.

De Oude Waal

Vrijwel „onder de rook” van Nijmegen, aan de oostzijde van deze stad, ligt in de uiterwaard een grote waterplas die op het eerste gezicht de indruk maakt een zg. doorbraakkolk te zijn. Mogelijk echter is de „Oude Waal” een strang, een oude rivierloop die in het ver verleden van de

hoofdstroom werd afgesnoerd. De eilandjes in deze plas wijzen op een betrekkelijk geringe diepte van het water, een feit dat in tegenspraak is met de veelal grote diepte van de doorbraakkolken.

De strang is een in landschappelijk opzicht bijzonder fraaie plas met een dichte oeverbegroeiing, die zich als een gesloten vegetatie voortzet in noordelijke richting langs de dijk.

In het open water komen, al naar gelang de diepte, begroeiingen voor, waarin Gele plomp, Waterlelie, Watergentiaan, diverse fonteinkruiden, Riet, Mattebies en zeggesoorten het aspect bepalen.

De vogelwereld van de „Oude Waal” is bijzonder rijk, zowel wat soorten als aantallen betreft. Dit geldt niet uitsluitend voor de zomer, wanneer vogels als Roerdomp, Wouwaapje, Bruine kiekendief,

Fig. 4. *Alpenrus* (*Juncus alpinus*).

Fig. 5. *De Ooysche Graaf.*

Zwarte stern hier huizen, maar ook voor het trekseizoen, wanneer duizenden watervogels uit Noord- en Oost-Europa hier tijdelijk een voedsel- en pleisterplaats vinden.

De inventarisatielijsten welke door de N.J.N., de K.N.N.V. en de K.J.N. in de loop der jaren zijn opgesteld, liegen er niet om. Het aantal waargenomen soorten schommelt om de 150, dus ongeveer de helft van de Nederlandse avifauna.

In de herfst, winter en gedurende het voorjaar treffen we Nonnetjes, Toppers, Grote en Middelste zaagbek, Kleine zwaan en op de oevers verschillende soorten ganzen aan, vaak in groten getale.

Naast de bovengenoemde broedvogels en wintergasten werden ook regelmatig Sprinkhaanrietzangers, Steenuilen, Blauwborsten, IJsvogels, Bosrietzangers en Wa-

terrallen gesignaleerd, wel een bewijs van de grote rijkdom aan soorten.

Voor het observeren van al deze vogels is de „Oude Waal” bijzonder gunstig gelegen. Met een goede kijker is het zelfs mogelijk om vanuit de twee geweldige torenflats bij de Waalbrug waarnemingen te doen. H. C. J. Oomen merkt in een excursierapport van 1956 op: „De ligging aan de voet van de hoge Waaldijk, die een verkeersweg van betekenis is, maakt het mogelijk dat leek en kenner al buitengewoon veel kunnen waarnemen, zonder ook maar één voet in het terrein te zetten. Dit, gevoegd bij de korte afstand van de stad — 1 km — maakt van de dijk een ideale en snel bereikbare excursietribune, gezocht bij biologieleraren en natuurhistorische verenigingen.”

Zoals tal van oude rivierlopen en door-

braakkolken vertegenwoordigt de „Oude Waal” ook uit oogpunt van natuur- en landschapsschoon beschouwd een grote waarde. Het fraaie open water, met zijn rijke flora in de zomer, zijn prachtige kleurschakeringen van diep blauw water omzoomd door gele rietkragen in de winter wanneer hier duizenden vogels toeven, dit alles geeft aan dit natuurgebied een bijzondere charme die door velen hoog wordt gewaardeerd.

De Groenlanden

Zoals reeds in de inleiding werd opgemerkt vormen de afgetichelde gronden in het Circuul van de Ooy een in ons land weinig algemeen biotoop. Op de periodiek droog vallende zandbodems hebben zich merkwaardige begroeiingen gevestigd die vele zeldzame soorten herbergen. Voor één soort, de Alpenrus (*Juncus alpinus*) is dit gebied, met een onlangs door Van Leeuwen in Twente ontdekt terrein, de tot nu toe enig bekende groeiplaats in Nederland. Mede gezien het feit dat deze plant hier in duizenden exemplaren voorkomt, zijn de onderhavige terreinen in dit opzicht alleen al van meer dan nationale betekenis (fig. 4).

Een tweede soort, kenmerkend voor het bovenbeschreven milieu, is de Bonte paardestaart (*Equisetum variegatum*). Deze beslist niet algemene soort komt hier plaatselijk aspectbepalend voor. Dan verdienen Slijkgroen (*Limosella aquatica*), Breukkruid (*Herniaria glabra*) en de merkwaardige Riempjes (*Corrigiola litoralis*) zeker de aandacht. Elke florist die zichzelf respecteert zal er graag een paar natte voeten voor over hebben om deze soorten van nabij te kunnen bekijken.

Voor de studie van de oecologie van onze inlandse *Alisma*'s biedt het gebied vele mogelijkheden. U kunt hier namelijk de

Grote, Middelste en de Smalbladige waterweegbree op korte afstand van elkaar aantreffen. Als zodanig vormen de „Groenlanden” waardevolle studieobjecten.

De bovengenoemde soorten zijn ontleend aan vele excursierapporten waaraan tal van enthousiaste medewerkers hun steentje hebben bijgedragen. In het totaal werden meer dan 300 soorten genoteerd, waaronder vele zeldzame.

Deze vondsten bewijzen onweerlegbaar de grote betekenis van dit prachtige natuurgebied, dat van grote waarde is als refugium voor een vegetatie die tot de zeldzaamste van ons land moet worden gerekend, temeer daar de overige groeiplaatsen de laatste decennia schrikbarend zijn achteruit gegaan, zowel in aantal, als wat de kwaliteit betreft.

Wanneer we spreken over de vogelrijkste gebieden van Nederland, dan behoren ongetwijfeld de „Groenlanden” hiertoe. De buitengewone differentiatie in de terreingesteldheid is hiervan waarschijnlijk de hoofdoorzaak, waarbij de betrekkelijk grote oppervlakte van de moerasgebieden uiteraard een stevig woordje meesprekt. Naast open water, riet- en zeggemoerasen, min of meer begroeide tichelgaten, griendjes en broekbossen komen hier akkers en graslanden voor, zodat tal van vogelsoorten hier een passend biotoop vinden. Voor de lieden die, gewapend met knotsen van kijkers en formidabele lieslaarzen, het land afstropen is dit dan ook een van de meest ideale excursieterreinen. Dit geldt voor het gehele jaar, want niet alleen de broedende soorten zijn de moeite van het bescipeden waard, ook in de trektijd geeft de prisma menig zeldzaam „stuk” te zien.

Een greep uit de lijst van de broedvogels: Roerdomp, Wouwaapje, Bergeend, Watterral, Zwarte stern, Bosrietzanger, Slob-

eend, Blauwborst, Bruine kiekendief, Do-daars, Sprinkhaanrietzanger en Kleine plevier.

Voor een groot aantal andere soorten waarvan het broeden nog niet officieel werd vastgesteld, zijn deze ruige en plaatselijk ondoordringbare wildernissen blijkbaar ideale voedselterreinen, getuige de grote getalen waarin ze voorkomen. Het feit dat ook soorten van elders, zoals uit de bossen op de heuvels, hier fourageren, werd reeds gememoreerd.

Ooysche Graaf

De „Ooysche Graaf” ligt binnendijks en bestaat uit een diep wiel, ontstaan bij een dijkdoorbraak rond 1800, en een lange lusvormige waterloop, de eigenlijke „Ooysche Graaf”.

Dit water verkeert in een vrij ver gevorderd stadium van verlanding. In deze verlandingsvegetaties spelen Riet, Mattebies, Kleine en Grote lisdodde alsmede Liesgras een belangrijke rol. Het zijn deze, voor het eutrofe milieu van de stroomdalen van Maas, Rijn en IJssel zo kenmerkende begroeiingen, die aan de „Ooysche Graaf” zulk een grote vegetatiekundige betekenis geven. Vrijwel van elke associatie uit deze successiereeks kunnen goed ontwikkelde voorbeelden worden gevonden.

Voor de floristen is de vondst van Blaasjeskruid (*Utricularia vulgaris*) nog altijd aanleiding tot een opgewekt „Aha!”, terwijl de aanwezigheid van Lidsteng (*Hippurus vulgaris*) mogelijk aanleiding zal kunnen geven tot een nog krachtiger uiting van enthousiasme.

L i t t e r a t u r

Gegevens voor dit artikel werden, behalve uit eigen waarnemingen, verzameld uit:

1. Diverse rapporten van het R.I.V.O.N. en het Dienstvak Natuurbescherming van het Staatsbosbeh.
2. Excursierapporten van Dr. H. C. J. Oomen.
3. Mededelingen van Th. Reichgelt, Rijksherbarium Leiden.
4. Waarnemingen van de N.J.N. en K.J.N. afd. Nijmegen.
5. Delfstofwinning en Natuurgebieden in Nederland in D.L.N. 58, p. 217, door Chr. G. v. Leeuwen.

Evenals de beide voorgaande terreinen vormen de moerassen en rietlanden van de „Ooysche Graaf” een uitgestrekt dorado voor vogels van diverse pluimage... en uiteraard ook weer voor de lieden die deze vogels willen bespieden.

Dank zij de afwisseling in terreingesteldheid en begroeiing: moeras, open water, griend en verspreide bosjes, treffen we hier een vogelwereld aan die zowel kwalitatief als kwantitatief de moeite waard is. Veel soorten die reeds werden genoemd vinden ook hier voedsel- en broedgelegenheid, terwijl de mogelijkheden voor doortrekkend en pleisterend waterwild eveneens legio zijn.

Zoals dat zo vaak met mooie natuurterreinen het geval is, moet ook hier helaas worden geconstateerd dat de boven beschreven objecten verre van veilig zijn. Speciaal wat de toekomst van de „Groenlanden” betreft zijn we beslist niet optimistisch. Nog onlangs heeft de gemeente Nijmegen revolutionaire uitbreidingsplannen gepubliceerd die, indien ze in de voorgestelde vorm zullen worden gerealiseerd, de volledige vernietiging van dit unieke natuurgebied betekenen.

Meermalen ook heeft men plannen geoperd de moerassen en rietputten met stadsvuil te dichten..... wat dat betreft zijn we sedert de strijd om het Naardermeer blijkbaar niet veel verder gekomen.

Het zal U zonder meer duidelijk zijn dat natuurliefhebbers en natuurbeschermingsinstanties de toekomst van de Ooyolder beslist niet rooskleurig inzien.